

## Z problematyki zjawisk nominalizacji na podstawie XVII-wiecznych damaskinów

Zjawiska nominalizacji, pozwalające na kondensację składniową (przejście od zdania złożonego do pojedynczego z syntagmą nominalną) przyciągają uwagę licznych badaczy. Dla opisu języka bułgarskiego w ujęciu diachronicznym ważne wydaje się zbadanie tych zjawisk w języku damaskinów (zbiorów kazań i żywotów świętych) z XVII wieku. Wynika to faktu, że twórcy damaskinów posługiwali się językiem możliwie jak najbliższym ówczesnemu żywemu językowi ludności bułgarskiej, a jednocześnie stylistyczna specyfika zawartych w nich tekstów wpływała na zwiększoną częstotliwość stosowania nominalizacji w zdaniach. W artykule ograniczę analizę zjawisk nominalizacyjnych zachodzących w języku bułgarskich damaskinów w porównaniu ze współczesnym językiem bułgarskim jedynie do pozycji będących wykładnikami frazy w pozycji podmiotu oraz frazy w pozycji dopełnienia bliższego wyjściowej struktury zdaniowej. Analizowany materiał zawiera dwa teksty ze *Swisztowskiego damaskinu* (*Słowo na swetoje Bogojawlenie* i *Żywot św. Mikołaja*) oraz tekst z *Tichonrawowskiego damaskinu* (*Żywot św. Mikołaja*).

Procesy nominalizacji występują w takiej strukturze formalnej, która pozwala na interpretację na poziomie semantycznym za pomocą struktury polipredykatywnej lub monopredykatywnej z przynajmniej jednym argumentem propozycjonalnym. Na poziomie powierzchniowym można taką strukturę interpretować jako efekt przekształceń zmieniających zdanie złożone w zdanie pojedyncze. Zakres zjawisk obejmowanych tym terminem jest bardzo szeroki, do procesów nominalizacyjnych można zaliczyć między innymi również tzw. adjektywizację i pronominalizację, a czasami również przekształcanie form *verbum finitum* w formę infinitiwu lub imiesłowu przyszłownikowego. Duża frekwencja struktur znominalizowanych jest uważana za cechę dość nową w historii języka bułgarskiego. Problem ten poruszają M. Korytkowska i V. Maldżiewa w książce *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycjonalnego w języku polskim i bułgarskim)*. Można tam również znaleźć odesłania do artykułów o *nomina abstracta*.

We współczesnym języku bułgarskim realizacja elementów składnika propozycjonalnego P' zachodzi w następujący sposób:

## 1) fraza w pozycji podmiotu

Najczęściej fraza podmiotowa zdania podrzędnego staje się przydawką w syntagmie  $NP_{\text{NOM}}$ , wyrażaną w postaci  $\text{na} \wedge NP$ :

Това, че **Иван** замина, беше изненадващо. — Заминаването **на Иван** беше изненадващо.

W strukturach z predyktorami kauzatywnymi fraza typu  $NP_{\text{K}}$  lub  $\text{na} \wedge NP$ , w zależności od cech składniowych wykładnika argumentu przedmiotowego, może być realizowana jako fraza  $\text{y/v/сред/на} \wedge NP$ . Wykorzystywane są również środki słowotwórcze pozwalające na uniknięcie dublowania frazy  $\text{na} \wedge NP$ , np.:

Това е причина Иван да го заболі глава — Това е причина за главоболието на Иван.

Dzięki temu unikamy frazy „болката на главата на Иван”.

W przypadku występowania w strukturze zdaniowej pozycji dopełnienia bliższego, fraza podmiotowa może zająć miejsce  $\text{от} \wedge NP$ :

Разбрах, че **Иван** ръководи това предприятие — Разбрах за ръководенето на това предприятие **от Иван**.

Powyższe treści można też wyrazić przymiotnikami:

Забелязваме, че **студентите** помагат — Забелязваме помощта **на студентите**. — Забелязваме студентската помощ.

Stosowane są one głównie dla uniknięcia dwuznaczności form  $\text{na} \wedge NP$  — „помощ на студентите” może oznaczać zarówno „това, че студентите помагат”, jak i „това, че някой помага на студентите”.

Jeżeli w funkcji podmiotu zdania podrzędnego występuje zaimek osobowy, zostaje on zastąpiony zaimkiem dzierżawczym w formie długiej lub krótkiej:

Спомних си, че **той** падна. — Спомних си **неговото** падане/падането **му**.

W przypadku denotatywnej tożsamości podmiotu w obu zdaniach w  $NP_{\text{NOM}}$  występują formy zaimków zwrotnych:

(Аз) Мисля, че (аз) ще замина утре — (Аз) Мисля за утрешното **си/ми** заминаване/за **своето/моето** утрешно заминаване.

## 2) fraza w pozycji dopełnienia bliższego

Frazy w pozycji dopełnieniowej zależnej bezpośrednio od verbum zmieniają się w ramach  $NP_{\text{NOM}}$ , do postaci  $\text{na} \wedge NP$ :

Това, че **тези новини** са публикувани, ме учуди. — Публикуването **на тези новини** ме учуди.

Według tradycyjnych bułgarskich gramatyk, gdy substantivum dewerbalne nie jest nacechowane pod względem określoności przy pomocy rodzajnika, możliwe jest zachowanie pozycji frazy  $NP_{\text{K}}$ :

Той се занимава с поправяне (на) обувки

Trzeba jednak zauważyć, że w uzusie upowszechniły się frazy typu  $\text{na} \wedge NP$ , niezależnie od nacechowania frazy pod względem określoności, a więc typ поправяне на обувки.

W wypadku tożsamości denotatywnej fraz argumentowych w pozycji podmiotu i dopełnienia nie występują deverbativa refleksywne:

Виждам, че децата **се къпят** — Виждам **къпането** на децата  
Зная, че всекидневното **мнене** не отнема много време на Иван.

Z powyższego wynika, że w języku bułgarskim zdania tego typu są zawsze dwuznaczne.

Inne pozycje syntaktyczne najczęściej zostają zachowane w transpozycji NP<sub>NOM</sub>.

W języku damaskinów możemy zaobserwować następujące sposoby wyrażania nominalizacji:

3) frazy w pozycji podmiotu w strukturze wyjściowej

Jednym z najczęściej spotykanych sposobów realizacji frazy jest użycie przymiotnika:

Маріа, когото плътски и на години роди са от неа, замъ да обнови и исправи скопостът ъловѣческы, дето сѣвѣ си затри от преслоушаньето Ядамоу.

Оти кръщението та е избавление от грѣховете ъловѣческы и оуищение от предѣднаго грѣха.

И даде муъ юще хилъада жалътице и десетъ дръхы новини и писание царско даде муъ да го занесе царю Самаринскому.

Да си избире тоуи хоулене Ярикоу и да виде царъ, защо е тази млъва, дето излезе от Яри поганика.

W przypadku denotatywnej tożsamości podmiotu w obu zdaniach w NP<sub>NOM</sub> podobnie jak w języku współczesnym, występują zaimki w postaci długiej lub krótkiej:

Я тої не послоуша заповѣдъ кожја нити дръжа повелението негово, ами потъпка заповѣдътъ, ами гаде от онози дръво разоумно.

И легомы не щѣха тогизи да са покапатъ, ала вогъ гы не прие ради тѣхното подносѣне.

Зарад тоуї кръсти ма, да са исплъна съмотрението мое и сиукото ми сънисхождение.

Съмрътъ претърпѣ зарад нас, замъ да покаже нам, как да намѣриме прѣвото си кръщение и то е оуищение ъловѣкоу на доушата и ветхаго Ядама отхоуждение.

Kolejną możliwością realizacji grupy podmiotowej w analizowanych tekstach damaskinów jest struktura postaci NP<sub>G</sub>:

След рождествого господа нашего Исоуса Христа, каквото воуухте на рождество Христово, като остана Иродъ на прислѣхъ от философите, проводи та искла дѣ хилнаде малкы деца от двѣ години и по-долоу.

Тауе легомы топлотъта и възддохъ осветыха се от сънисхождение бога слова.

Zdarza się również wystąpienie w tej funkcji struktury NP<sub>D</sub>:

Тогизи стана Нееманъ и отиде оу Самариа и даде повелението царю Ясиринскому в рцѣте царю Самаринскому.

Та юуе отиде Нееманъ и потопи се седемъ пѣти оу Юрдана по доушата ъловѣкоу возкіо и тоутакси оуисти са и връна са лицето муъ и стана като на малко дѣте.

Каквото каже и дѣланието светымъ апостоламъ.

Тоуї питание, че що може да стори кръщението ъловѣкоу.

Możliwe jest również wystąpienie struktury na <sup>^</sup>NP, a więc wariantu typowego dla języka współczesnego:

Кръщението е живот и спасение на христиениите.

4) frazy w pozycji dopełnienia

Frazy w pozycji dopełnienia również mogą być realizowane na kilka sposobów:

Struktury NP<sub>D</sub>:

Съвършитъ претърпѣ зарад нас, замъ да покаже намъ, как да наидѣриме прѣвото си кръщени  
е и то е оуищение уловѣкоу на доушата и ветхого йдана отчужденне.  
Кръщението е просвѣщение уловѣкоу на доушата.

Za pomocą przymiotnika:

Този хвана уѣстны Прѣдтеуа та го кръсты, и доухъ светы като голоуиъ слѣзе връхоу  
главѣта Христова и глас уоу са от некса, уи тоз е синъ моѣ възмоуленны, със когото сы  
сина тогози направих спасение уловѣческое.

Оти нѣ е работа и скопос за този свѣтъ, амы е за уловѣческо спасение тоуѣ тайнство.

Struktury na ^ NP:

Тѣзы четирите стихи легомы са съставлене на тѣлото уловѣческо, прилично вѣше да са  
осветатъ от господнѣ снисхождение.

Struktury NP<sub>-k</sub> (faza niekongruentna, bezprzymiokowa)

Я на рѣцѣте помазоувать ны, замъ да не може дѣволъ да надвие насъ за надземоувание  
и дроуѣи грѣхове дѣто ги строувать рѣцѣте.

И прѣвото тайнство тоуѣ е кръщението, а второто на е светое миро, третото е светое приуещение,  
четвѣртото та е прѣви бракъ, а пето та е свещенство, шестото е калоуѣгерство си реу великы  
окраз, а седмото е свещение масло.

От тѣзи четирите стихи та е съставенъ уловѣкъ та уе аеръ зове са въздоухъ, оти выва от  
до, си рѣу от до дышане.

Struktury NP<sub>G</sub>:

Тоуѣ уоудо вѣше прообразоуване за светое кръщение и уѣстномоу кръстоу, каквото каже  
и светы Козма на единъ тропаръ на въздвижение кръста.

Można zauważyć, że formalne środki realizacji wyjściowej pozycji podmiotu i dopełnienia we frazie, będącej efektem nominalizacji, są bardzo podobne. W języku współczesnym wyodrębnia się tutaj charakterystyczna wyłącznie dla pozycji dopełnienia bliższego pozycja NP<sub>-k</sub> (typ: *писане писмо*). Jak pokazują analizowane teksty, typ ten jest już obecny w języku damaskinów.

Innym wnioskiem, nasuwającym się po analizie tekstów jest to, że w języku damaskinów w procesach nominalizacji dominowały struktury z użyciem przymiotnika lub zaimka, podczas gdy dalszy rozwój języka doprowadził do powszechnego stosowania struktur na ^ NP, których pojawianie się w języku damaskinów było raczej sporadyczne.

## Bibliografia

— teksty źródłowe

[Demina 1971] — Демина Е., *Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века*. ч. II. *Исследование и текст*. София.

[Miletič 1923] — Милетич Л., *Свищовски дамаскин. Новобългарски паметник от XVIII в.*  
— *Български старини*, кн. 7, София.

— opracowania

[Korytkowska, Małdziewa 2002] — Korytkowska M., Małdziewa W., *Od zdania złożonego do zdania pojedynczego (nominalizacja argumentu propozycyjalnego w języku polskim i bułgarskim)*, Toruń.

[Velčeva 1966] — Велчева Б., *Норма и традиция в българския книжовен език от XVI–XVIII в.*, „Български език”, nr 2, s. 110–121.

[Velčeva 2001] — Велчева Б., *Дамаскините от XVII в. и началото на новобългарския книжовен език*, „Palaeobulgarica/Старобългаристика”, nr 4, s. 64–81.